

»Mimo življenja« je umik pred zunanjo neposrednostjo in beg pred lažnivo konvencionalnostjo. Že prve besede povedo: »Ob prazniku je bilo, veselem, poletnem; in povsili sem oči, ker me je bilo sram te pustosive osamelosti in sem se umaknil ljudem.« (Str. 1.) Vedno bolj bomo spoznavali, da Cankarjevo prostovoljno emigrantstvo na Dunaju ni zgolj postojanka slikarja, ki išče impresij, temveč zahteva njegovega ustvarjajočega bistva: beg pred neplodnostjo domačih razmer. Vse umiranje in vso revščino je bilo treba zvezati z daljavo, odmakniti v območje hrepenenja, obdati z »lepo lažjo«, ki živo seže do srca. Cankar je postal v vsem svojem načinu ustvarjanja romantik, če je romantično to, kar zbudi v nas hrepenenje, pričarano iz končnosti, a mereče v neskončnost. Tako se je njemu tudi v izrazu pri nas posrečilo to, kar je svojedobna romantična teorija spoznala za nemoogoče: premostil je končnost z brezkončnostjo. Romantični ideal je dosegla nova romantika na preprost način, s skromnimi sredstvi. Vso vsakdanjost je potopila v duhovnost. O tem so seveda v naši knjigi šele prvi očitni sledovi, a dovolj jasni za trditve. Zato ni čudno, da nam je najlepšo slovensko pokrajino podal Cankar, dasi je nikjer ni opisoval: rebro v solncu, cerkev na gori, pritrkavanje in romanje in praznik in do solz ganljivo vsesvetno praznoto. Čim dalj je vse to, tem lepše, tem bolj notranje resnično. Vsaka pot do cilja je pri njem vedno daljša, ker je golo hrepenenje, pa naj bodo to otroci v »Prešcah« ali zapuščenec »Brez doma«, ki se odpravlja v domovino — in življenje je najslajše pri tistih v »Vedomcu«, ki ga nimajo več. Vsa predmetnost in vanjo vdihnjena lepota novemu romantiku ne zadostujeta več, vse to se ogoli ob kraški skali realnega življenja in njega konkretnega pojmovanja; a tudi sama pravljicična nemožnost, ki opravičuje pojmovanje lepote v naivni zaverovanosti in pozna le absolutno dobro in absolutno zlo — tudi ta mu ne more služiti. Sredi med obema je: veže, tako da vsakdanjost privzdigne v pravljicični mrak. Zato so Cankarjevi dogodki tako malenkostni in navadni, njegova pokrajina je klišeje, nekateri izrazi petrefakti; koraki njegovih ljudi so drsajoči, opotekajoči, omahujoči, njegova izba neprijazna, svetiljka zaspala. Ni mu za predmet, ki sam na sebi ničesar ne velja, za ozračje nad njim mu gre, za duha, ki drži njegove like. »Mimo življenja« je do mala sama zgodba mlade slovenske umetnosti od l. 1900.—1904. s srečnimi mrtvimi in nesrečnimi hrepenječimi duhovi, polna osebnih, sicer konkretnih reminiscenc, vendar se bere kot pravljica onkraj sveta. Kar je župančič zaničeno povedal ob Murnovi smrti in ob Prešernovi stoletnici, to je vklenil Cankar v svoj program in razprezal vrsto let, bil nove stavbe graditelj in branitelj obenem. Če odštejemo dramo, lahko rečemo, da je Cankar z drobižem, ki je zbran v tej knjizici, postal šele povsem slovenski — vse prejšnje njegovo delo gre snovno sporedno s kozmopolitičnim tokom tedanjega evropskega simbolizma. Dotodaj je bil on zgolj dunajski. Tu prvič vidimo obraze, ki nosijo domače poteze, v tem boju srečamo prvič naše razmere.

Romantično orožje je bil svoj čas epigram. Tega Cankar posebej ne pozna, ker je bojno vse njegovo delo, oblikovno in miselno. Ko se smeje staremu, skriv-

ljenemu in nalaganemu, uveljavi svoje ljudi, čeprav nobenega ne pripelje do zmage. Vsa njegova polemika in ogorčenje je silhuetično, nikdar dinamično stisnjena misel, temveč narahlo podana protislika. Nevarnejše kot epigram pa je zategadelj porabil drugo romantično sredstvo v svojo korist. Tam, kjer so nekdanji mostiščarji med končnostjo in neskončnostjo obupali ter odkrito izpričali svojo nemoč z rabo romantične ironije, tja je segel Cankar po svojo moč in vklenil romantično ironijo v svoja bojna mesta. To sredstvo, s katerim naenkrat raztrga kopreno občutja in vrže nasproti najrealnejšo, najkonkretnejšo misel ali prizor, učinkuje porazno. Vzemite »Zaljubljeno fantazijo«, to blazno mešanico, in primerjajte udarce na str. 122, 128, 134, 136! Enaka je »Sreča«. To počenjanje so imenovali svoj čas umetniško frivolnost, mešanje svetega s profanim, a če gremo pri Cankarju stvari do dna, vidimo le neizgovorjeno epigramatično resnico. Osebna puščica bo ravno radi svoje eterične oblike pri Cankarju kmalu v nevarnosti, da se je prime zob časa, tam pa, kjer si je poiskal široke tarče, je začel sedaj živeti in tam bo obveljal.

France Koblar.

Veber Fr.: **Uvod v filozofijo**. O ti knjigi, o kateri smo priobčili kritiko g. S. Dolarja v št. 4.—6., smo prejeli še drugo oceno, ki se ne peča toliko s podrobnostmi Vebrovega sistema filozofije, kakor nam ga predstavlja »Uvod«, ampak v prvi vrsti z antiteističnim značajem njegove filozofije vobče, kar je Dolarjeva kritika popolnoma prezrla. Ker pa je ta replika preobširna in ker ne podaja nič novega z ozirom na ono, kar sta tozadevno izčrpno povedala najbolj poklicana strokovnjaka dr. Aleš Ušeničnik v Bogoslovskem Vestniku, I., str. 323 sl., in dr. Fr. Kovačič v Času, XVI., str. 49 sl., je vsled pomanjkanja prostora ne priobčujemo, ampak opozarjamo čitatelje, ki jih zanima ta stran Vebrove filozofije, na omenjeni obširni oceni A. Ušeničnika in Fr. Kovačiča.

Anton Melik: **Zgodovina Srbov, Hrvatov in Slovencev**. — (Dalje.)

Reka v najstarejši dobi ni pripadala koroški vojvodini, marveč je bila že izza XI. stoletja fevd oglejskih patriarhov, od katerih so jo dobili Devinski, po njih Walseeji in Habsburžani, ki so priključili mesto h kranjskemu delu Istre. Iz novejšje zgodovine pristanišča bi bilo še dostaviti, da je cesar Leopold II. kljub temu, da je požunski državni zbor že sklenil inkorporacijo Reke ogrski kroni, odrekel sankcijo, ker so kranjski stanovni s podporo jake avstrijske struje na dvoru zahtevali restitucijo stanja kot je bilo pred letom 1776. A niso dosegli drugega, ko da je leta 1802. vlada vprašala kranjskega deželnega glavarja, če bi ne bilo umestno, da se Reka vseeno še nadalje prepusti Ogrski. Kranjski deželni zbor je zadevo še l. 1834. iznova spravil na dan; pozneje pa se je spor za novo pridobitev nadaljeval med Hrvatsko in Ogrsko.

Kar se tiče formalne strani, se sicer lično opremljeni knjigi pač zelo pozna, da je napisana v naglici. Jezik je mestoma le premalo izpiljen in uglajen ter vsebuje zlasti dokaj germanizmov (n. pr. voditi borbo, igrati vlogo, vojsko-političen i. p.). Tudi mi ni jasno, zakaj naj bi Obre imenovali s tujim imenom, podobno je z Ogle-